

Sabûhî Ahmed Dede ve İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerîf

Hacer ÖZKUL*

Özet

Mevlâna'nın yaklaşık 26 bin beyit ve altı ciltten meydana gelen *Mesnevî-yi Ma'nevî* adlı eseri, Anadolu'da farklı yüzyıllarda Türkçe ve Farsça olmak üzere pek çok şârih tarafından şerh edilmiştir. XVII. yüzyıl Mevlevî şeyhlerinden Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Tokat asıllı Sabûhî Ahmed Dede "*İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerif*" adlı şerhiyle bu şârihlerden birisi olmuştur. Mevlevî tarikatında dedelik makamına erişen ve önemli Mevlevî dergâhlarında şeyhlik görevlerinde bulunan Sabûhî Ahmed Dede, hayatını ilim ve irfan öğrenmeye ve öğretmeye adanmıştır. Sabûhî Ahmed Dede yaptığı bu şerh ile dervişlerin *Mesnevî*'yi daha iyi anlamasına katkıda bulunurken aynı zamanda *Mesnevî*'nin derinliğini de ortaya çıkarmıştır.

Sabûhî Ahmed Dede tarafından Anadolu sahasında yazılan "*İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerif*" şerhi ile ilgili bu kitap bölümünde verilen bilgiler, eserin altı cildini de içeren Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesindeki 2084 nolu nüsha ve bu kütüphanedeki diğer nüshalar esas alınarak hazırlanmıştır. Bu kitap bölümünde daha önce yapılmış olan akademik çalışmalar göz önünde bulundurularak Sabûhî Ahmed Dede'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra çalışmanın konusu olan *İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerif* tanıtılmış, eserin yazılış tarihi ve sebebi incelenmiştir. Ayrıca, çalışmanın devamında eserin şerh metodu ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesnevî, Türkçe *Mesnevî* Şerhleri, Sabûhî Ahmed Dede, İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerif.

Sabûhî Ahmed Dede And İhtiyârât-ı Hazret-i Mathnawi

Abstract

In different centuries, Mevlâna's work called *Mesnevî-yi Ma'nevî*, which consists of about 26 thousand couplets and six volumes, has been annotated being Turkish and Persian by many commentator in Anatolia. Sabûhî Ahmed Dede from Tokat, the sheikh of the Mevlevihane of Yenikapı in the seventeenth century, became one of these commentators with his commentary called *İhtiyârât-ı*

* Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, hacher.ozkul@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1668-5257

Hazret-i Mesnevî-yi Şerif. Sabuhi Ahmed Dede, who reached the position of grandfather in the Mevlevi cult and served as a sheikhdome in important Mevlevi convents, devoted his life to learning and teaching science and lore. With this commentary, Sabuhi Ahmed Dede contributed to the dervishes' better understanding of Mathnawi, while at the same time revealing the depth of Mathnawi.

The information given in this book section about the commentary "İhtiyarat-i Hazret-i Mesnevî-yi Şerif" written by Sabuhi Ahmed Dede in the Anatolian field has been prepared based on the copy No. 2084 in the Library of the Konya Mevlâna Museum, which includes all six volumes of the work, and other copies in this library. In this book section, information about the life and works of Sabuhi Ahmed Dede is given taking into account the academic studies that have been conducted previously. Later, İhtiyarat-i Hazret-i Mesnevî-yi Şerif, the subject of the study, was introduced, the date and reason of writing of the work were examined. In addition, information about the interpretation method and sources of the work was given in the continuation of the study.

Keywords: Mathnawi, Mathnawi Commentaries in Turkish, Sabuhi Ahmed Dede, İhtiyarat-ı Hazret-i Mathnawi.

Giriş

Tasavvufu tüm benliğiyle yaşayıp özümseyen Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, Anadolu'nun bağrından Mesnevî gibi eşsiz bir hazineyi başta İslam dünyası olmak üzere tüm insanlığa bahşeder. Altı ciltten meydana gelen bu şaheser, insanı ve dolayısıyla toplumu ilgilendiren dinî, felsefî, ahlakî ve siyasî bir rehber niteliğindedir. İçindeki konuların çeşitliliği, birbirinden farklı hikâyeleri, felsefî çıkarımları, ayet ve hadislerden iktibaslar, telmihler, önemli şahsiyetlerin sözlerinden yapmış olduğu alıntılar ve bunların şerhleri Mesnevî'yi her daim canlı kılmıştır. Yıllar geçse de içerisindeki konuların evrenselliği ve taşıdığı derin manalar onu her zaman farklı bir noktaya taşımıştır.

Bu yönüyle tüm insanlığa hitap eden Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin Mesnevîsi, hem İslâm hem de Batı dünyasında üzerinde çokça durulan eserlerin başında gelmektedir. Farsça ve manzum olarak yazılan bu eser, kapalı dili ve içerdiği derin manalarla telif edildiği dönemden itibaren açıklanmaya muhtaç bir metin olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Mesnevî'nin başta Türkçe olmak üzere çeşitli dillerde tercüme ve şerhleri yapılmış olmakla birlikte hâlen bu konuda çalışmalar devam etmektedir. Bu şerhlerin bir kısmı 6 cildin tamamına yapılırken bir kısmı ise Mesnevî'nin bir bölümüne ya da seçme kısımları üzerine olmuştur.

“1260-1267 yılları arasında telif edilen *Mesnevî*’nin yazılışının üzerinden 749 yıl geçmesine rağmen bu eserin tamamını kapsayan Türkçe şerh sayısı bugünkü tespitlerle yedidir. Bunun yanı sıra *Mesnevî*’nin bir bölümünün veya *Mesnevî*’den yapılan seçme kısımların şerh edildiği eser sayısı ise kırkın üzerindedir (Özdemir, 2016: 461).”

Yenikapı Mevlevîhanesi’nde şeyhlik yapan Sabûhî Ahmed Dede de *İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerif* adlı eserini *Mesnevî*’den intihab ettiği beyitlerle şerh eden şârihlerden biridir. *Mesnevî*’nin ayet ve hadis içeren kısımlarını ve özellikle bu kısımlardaki batınî manaların olduğu beyitleri seçerek onları bir araya getirip iktibaslarla onları şerh etmiş olması Sabûhî’nin şerhini anlaşılabilirlik açısından önemli kılmaktadır. Aynı şekilde *Mesnevî*’de yer alan Arapça beyitlerle, Farsça olan fakat anlaşılması güç olan beyitleri seçmiş olması ve kelimelerin izahına kadar veriyor olması onu *Mesnevî* şerhleri arasında işlevsellik açısından farklı bir noktaya taşımaktadır.

Sabûhî Ahmed Dede’nin hayatı ve *İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerif* hakkında akademik çalışmalar bulunmaktadır.¹¹⁹ Bu çalışmada ise daha önce yapılan bu çalışmalar ortak bir paydada sunulmuştur. Her akademik çalışma kendisinden önce yapılan çalışmayı tamamlama niteliğine sahiptir. Bu yönüyle bu çalışma kendinden önceki çalışmalar ışığında hareket etmekle birlikte onların eksik olduğu noktaları da birleştirerek tamamlayacaktır.

1. Sabûhî Ahmed Dede’nin Hayatı ve Edebi Şahsiyeti

1.1. Hayatı

Sabûhî Ahmed Dede XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir şâir ve şârihtir. Tarihi ve biyografik kaynaklar incelendiğinde Sabûhî hakkında oldukça sığ bilgiler bulunduğu görülmektedir.

¹¹⁹ Algül, A. (2007). *Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve “İhtiyârât-ı Sabûhî” Adlı Eseri (1-100. Varak)*. (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
Kızılkaya, M. (2019). Sabûhî Ahmed Dede’nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufi Görüşleri, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
Korkmaz, A. (2021). *Sabûhî Ahmed Dede’nin İhtiyârât-ı Sabûhî Adlı Mesnevî Şerhi (4.-6. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)* Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Töre, E. (2021). *Sabûhî Ahmed Dede’nin İhtiyârât-ı Sabûhî Adlı Mesnevî Şerhi (1.-3. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)* Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Korkmaz, A., Töre, E. (2022). İhtiyârât-ı Sabûhî’nin Nüshaları Hakkında. A. Karaismailoğlu, Y. Şafak (Ed.), *Mevlâna Araştırmaları 8* içinde (105-136. ss.). Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaynakların Sabûhî'nin Tokat kökenli olduğu konusunda birlik içerisinde olduğu görülmektedir. Esrâr Dede Tezkiresi'ndeki "*Uşşâkizâde Zeylû'z-Zeyl'de Tokâdiyyü'l -asl olup*" (Esrâr Dede, 2000: 274) ifadesinde Tokat asıllı olduğunu bildirmektedir. Adı Ahmed'dir. Ailesi İstanbul'a gelip yerleşen Sabûhî Ahmed Dede'nin doğum yeri hakkında kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır (Yılmaz, 2001: 275). Bazı kaynaklar onun İstanbullu olduğu ve ulemanın torunlarından olduğu bilgisi ile iktifa ederken diğer bir kısım kaynaklar ise Tokatlı olduğunu bildirmektedir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda kesin bir tarih bulunmamaktadır. Bir kısım kaynaklar ise babasının Tokatlı olup görevi sebebiyle İstanbul'a tayin edilmesinden sonra Sabûhî Ahmed Dede'nin İstanbul'da doğduğunu belirtir (Esrar Dede, 1986: 275). Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bir tarih bulunmama ile beraber Mehmet Sarı (1992: 48) şöyle demektedir:

Sabûhî Ahmed Dede Yenikapı Mevlevîhanesinde şeyh iken 1057/1647 tarihinde vefat eder. 18 yıl şeyhliğini sürdürdüğü bu dergâha 1040/1630'da Şam'dan gelmiştir. Şam Mevlevîhânesi şeyhi iken 1035/1625 yılında hac görevini ifa eder. Yine Şam'da bulunduğu yıllarda 1026/1617'de "*İhtiyârât*" adlı eserini tamamlamıştır. Bu eserini Şam'da yazmaya başladığına ve 12 senede tamamladığına göre kendisinin Konya'dan Şam'a geliş tarihi yaklaşık olarak adı geçen eserin tamamlanışından on iki yıl öncesi olan 1050/1640-1641'dir. Sabûhî Ahmed Dede, Konya'da bin bir günlük çileye girmiştir ki bu da yaklaşık olarak onun ömrünün en az üç yılının Konya'da geçtiğini gösterir. Konya'dan Şam'a gidiş tarihi olarak bulduğumuz yıldan bu üç yılı çıkardığımızda onun tahmini olarak 1012/1603 yılında İstanbul'dan Konya'ya gelmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Mevlevî tarikatına girebilmek için en az yirmi yaşında olmak gerekir. Sabûhî Ahmed Dede, Konya'ya gelerek tarikata girdiğine göre yirmi yaşını doldurmuş olmalıdır. Bunu da Konya'ya geliş tarihi olarak tahmin ettiğimiz yıldan çıkaracak olursak 992/1584 yılını elde ederiz. İşte bu yılın tahmini olarak Sabûhî Ahmed Dede'nin doğum tarihi olduğunu söyleyebiliriz. Bu yaklaşım tarzımız doğru ise Sabûhî Ahmed Dede 63 yaşında vefat etmiştir.

Sabûhî Ahmed Dede'nin ailesi hakkında da kaynaklarda yeterli bilgi bulunmama ile beraber, babasının isminin Tokatlı Mehmet Emin Efendi olup, Eyüp Sultan Camii'nin hatibi olarak görev yaptığı belirtilmektedir (Sakıb Dede, 1867: 76; Sahih Ahmed Dede, 2003: 283; Esrar Dede, 1986: 274). Sabûhî gençlik yıllarında Şeyhî ve Uşşâkizâde'ye göre o, kendi memleketinde ilk tahsilinden sonra Şam'a giderek Hamza Dede'ye intisab etmiştir. Sâkıb Dede'ye (1867: 10) göre ilk eğitimini tamamladıktan sonra Eyüp Camii yakınlarında bir hücrede yapayalnız oturmakta olan Bektâşî Kasım Dede'ye intisab ederek kendisinden feyz almıştır.

Sabûhî Ahmed Dede, Kasım Dede'nin vefatından sonra seyahate çıkmış, bu seyahati sırasında Konya'ya uğramış burada Bostan Çelebi'den inabet alıp ve Ebubekir Çelebi'den irâdet getirerek Mevlevîliğe girmiştir.¹²⁰ Mevlevîlik usul ve erkânını öğrendikten sonra Mesnevî-i Şerîf ve Dîvân-ı Kebîr okumuş ve çilesini tamamlayan Sabûhî Ahmed Dede dedelik makamına ermiştir.¹²¹ Sabûhî Ahmed Dede on üç sene boyunca Bostan Çelebi Efendi'ye hizmet etmiş daha sonra Bostan Çelebi'nin sevgi ve iltifatlarına da nail olması sebebi ile Şam Mevlevîhânesi şeyhi Bağdâdî Alemî Dede'nin vefatı üzerine buraya şeyh olarak tayin olmuştur.¹²²

Sabûhî Ahmed Dede'nin Şam Mevlevîhânesi'ne tayini ile ilgili olarak Sahih Ahmed Dede'nin (2003: 293) *Mecmû'atü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye* adlı eserinde şu satırlar yer almaktadır:

Ve bu sâlde, Şâm-ı Şerîfde, Mevlevîhâne'de Bağdâdî Alemî Dede cenabı, sekiz sene mesned-nişin olup vefat eyledi. Yerine Çelebi Bostan Efendi cenabının oğlu, Abdurrahman Çelebi cenabının on yaşına girince, hıdmetinde senâkârı ve kemâl-i istiğrâkta sultanu'l-melamiyyîn, meczûb-i ilâhî Baba Ahîzâde Dervîş Muhammed Dede cenabının mahrem-i esrarı ve eş'âr u gazeliyyâtı olan Şeyh Sabûhî Ahmed Dede cenabına bâ işâret-i aliyye-i ma'neviyye me'mûren meşîhat-nâme tahrîr olunup Şâm-ı Şerîfde Mevlevîhâne'nin şeyhi olup teşrif buyurdu.

Sabûhî Ahmed Dede Şam'da bulunduğu yıllarda hac vazifesini de yerine getirmiştir.¹²³ Sabûhî Ahmed Dede Şam'da bulunduğu yıllarda İhtiyârât-ı Sabûhî adlı eserini telif etmiştir. Bu eseri kendinden önce Şam meşîhatında bulunan Bağdâdî Alemî Dede'nin *Şerh-i Cezîre-Mevleviyye*'sine nazîre olarak yazmış olup eserdeki soru ve cevapların çoğu Alemî Dede'nin eserine mütealliktir.¹²⁴ Sahih Ahmed Dede, Sabûhî Ahmed Dede'nin Şam meşîhatı esnasında, *İhtiyârât-ı Mesnevî*'yi te'lif ederken Çelebi Ebubekir Efendi'nin kendisini azledip vaktiyle Sabûhî Ahmed Dede'nin de hizmetinde bulunduğu bir şahsiyet olan Karamanî Dervîş Hamza Dede'yi Şam meşîhatına getirdiğini ve Sabûhî Ahmed Dede'nin bu azl ile *İhtiyârât-ı Mesnevî*'nin tahririnden feragat ettiğini yazar (Vassaf, 1990: 232). *İhtiyârât*'ı tamamlamada muvaffak olan Sabûhî Ahmed Dede, eserini *Mesnevî-i Şerîf*'in her cildinden muhtelif beyitleri seçerek altı cilt hâlinde düzenlemiştir. Daha sonra seçmiş olduğu bu beyitleri Türkçe olarak şerh etmiş ve eserini on iki

¹²⁰ Sâkıb Dede, *a.g.e.*, s. 76; Sahih Ahmed Dede, *a.g.e.*, s. 284; Esrar Dede, *a.g.e.*, s. 275

¹²¹ Sâkıb Dede, *a.g.e.*, s. 76

¹²² Sâkıb Dede, *a.g.e.*, s.76; Sahih Ahmed Dede

¹²³ Sahih Ahmed Dede, *a.g.e.*, s. 296.

¹²⁴ Esrar Dede, *a.g.e.*, s.275; Sahih Ahmed Dede, *a.g.e.*, s.275

senede 1026/1617'de Ebûbekir Çelebi'nin hilafeti zamanında tamamlamıştır. Mezkûr eserini tamamlamaya muvaffak olduktan sona cezbeğe düşmüştür.¹²⁵ Sabûhî Ahmed Dede düştüğü cezbe hâinden H 1045'de kurtulmuştur. Kendisini işiten İstanbul'un ileri gelenleri ve dostları onu İstanbul'a davet etmişlerdir. Bunun üzerine Sabûhî Ahmed Dede hac kafilesi ile birlikte İstanbul'a gitmiş, kendisine Yenikapı Mevlevîhânesi yakınında bir ev tahsis edilmiştir. Burada Şarih İsmail Rusûhî Ankaravî ile görüşmüş, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Toğani Ahmed Dede ile hemdem olmuştur.¹²⁶ İlim ve irfan yönünden kemal sahibi olan Sabûhî Ahmed Dede'nin nâmı İstanbul'a kadar ulaşmış ve bazı ileri gelen kişilerin ve dostlarının Konya'da bulunan Çelebi Hazretlerine müracaatları üzerine 1040/1631 tarihinde Çelebi Muhammed Ârif Efendi tarafından Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin edilmiştir.¹²⁷

Sabûhî Ahmed Dede'nin vefat tarihi kimi kaynaklarda 1054/1644 olarak, kimilerinde ise 1057/1647 olarak geçmektedir. Sahih Ahmed Dede, Esrar Dede, Ali Enver gibi müellifler 1057/1647 de vefat ettiğini bildirirken¹²⁸, *Sâlim Tezkiresi*, *Mucip Tezkiresi*, *Ayvansarâyî*, *Tabibzâde* ve Mehmet Süreyya'ya göre 1050/1644'de vefat etmiştir. Mehmet Sarı (1992: 301), Sabûhî Ahmed Dede'den önce Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi olan Toğani Ahmed Dede'nin ölüm tarihi olan H 1040 senesini, Sabûhî Ahmed Dede'nin Şam'dan İstanbul'a gittiği ve Yenikapı Mevlevîhânesi meşihatına başladığı tarih olan 1040 tarihini ve burada 17 veya 18 yıl görev ifa ettiği bilgilerini göz önüne alarak ve yine kaynakların çoğunun H 1057 tarihi üzerinde ittifak ettiğini ifade ederek, onun vefat tarihinin 1057/1647 olmasının daha doğru bir kabul olacağını aktarmaktadır. Sabûhî Ahmed Dede'nin naaşı Yenikapı Mevlevîhânesi'nin hazîresine defnedilmiştir.

1.2. Edebî Şahsiyeti

Sabûhî Ahmed Dede'nin yaşadığı yüzyıl olan 17. yüzyıl Divan Edebiyatı'nın edebî açıdan zirve yaptığı bir dönemdir. Sabûhî Ahmed Dede de Divan şiirini meydana getiren Türkçe, Arapça ve Farsçaya olan hâkimiyetiyle bu yüzyılın Mevlevî edebiyatını ön plana çıkaran önemli şairlerden birisi olmuştur. Bunda iyi eğitim görmüş olması ve Mevlevî terbiyesiyle yetişmiş olması etkili olmuştur. Fuzûlî, Rûhî, Sultan Dîvânî, Yusuf Sîneçâk Dede gibi şairlerin tesirinde kalan

¹²⁵ Sahih Ahmed Dede, *a.g.e.*, s.275, 300

¹²⁶ Sahih Ahmed Dede, *a.g.e.*, s.301

¹²⁷ Sahih Ahmed Dede, *a.g.e.*, s. 304; Yılmaz, *a.g.e.*, s. 277; Sarı, *a.g.e.*, s. 54

¹²⁸ Esrar Dede, *a.g.e.*, s.281

Sabûhî Ahmed Dede 17. yüzyılın lisan hususiyetlerine bağlı selis bir ifadeye sahip olup tasavvuftan uzak manzumeler de vücuda getirmiştir (Ergun, 1933: s. X).

Esrar Dede Tezkiresi’nde (1986: 275) onun Samtî Dede ve Rûhî-i Bağdâdî’yi taklit ederek Şûrî Dede ve ondan Sineçak Dede’ye ulaştığı belirtilmektedir. Esrar Dede (1986: 276) onu şöyle övmektedir: “Gürûh-ı Melamiyye’den Nesîmî vadisinin zarîfânesi ve Şeyh Attâr âsârının harîfânesidir.”

Zamanında daha çok “*İhtiyârât-ı Mesnevî*”si ile tanınmıştır (Sarı, 1992: 104). Samimi mutasavvîfâne, rint, neş’eli nüktedan bir şair olan Sabûhî Ahmed Dede şiirlerinde Melami neş’esine sahip olup bilgin ve yüksek ahlaklı bir şeyh’tir.¹²⁹ Sabûhî Ahmed Dede büyük bir divan vücuda getirmiş olmayıp manzumeleri bir divan teşkil etmektedir. Divanında kaside bulunmamaktadır.

Sabûhî Ahmed Dede’nin vücuda getirdiği gazellerin mühim bir kısmı nazîredir. Anadolu’da yetişmiş olmasına rağmen Farsça şiir yazdığından dolayı şairde büyük İran şairi ‘Urfî tesiri hâkimdir. Kendisi isim tasrih etmemiş olmakla beraber bu şaire birkaç nazire vücuda getirmiştir. Diğer dîvân şairlerinde olduğu gibi Sabûhî Ahmed Dede’nin şiirlerinde de peygamber kıssaları, meşhur şahsiyetler, efsânevî kahramanlar, efsaneler ve rivayetler işlenmektedir. Ayrıca onun şiirlerinde tasavvûfî öğretiler hâkim olup “Vahdet-i Vücûd” prensipleri görülür. Bazı gazellerinde ve özellikle Sâkinâmesi ile Terci-i Bendi’nde “Vahdet-i Vücûd” prensipleri ön planda olduğu görülür. Bunun yanında şair, kalenderâne, rindâne ve bilhassa âşıkâne manzûmeler de yazmıştır. O, divan şiirinin müşterek konuları olan din duygusu, aşk ve tabiat sevgisi gibi konuları işlemekle beraber şiirlerine hâkim olan unsurlar aşk ve tasavvuftur (Sarı, 1992: 108):

Kıl u kâlî giderip bende-i ‘aşk ol ki dilâ

‘Aşktır bedrekası memleket-i ma’nânın

(*Ey gönül içindeki dedikoduyu (kötülükleri) giderip aşka bende ol (tutul). Çünkü ma’nâ memleketine giden yolun kılavuzu aşktır. Aşk yolunu aydınlatarak yeni manaları bulmanı sağlar.*)

1.3. Eserleri

Sabûhî Ahmed Dede hakkında kaynak eserlerde, kendisinin beş eseri olduğundan bahsedilir. Bunlar Farsça *Dîvân*, *Bülbülüyye*, Türkçe *Dîvân*, *Sâkinâme* ve *İhtiyârât-ı Sabûhî*’dir.

¹²⁹ *Türk Ansiklopedisi*, c. 28, s. 503

2. *İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerif*

“*İhtiyârât-ı Sabûhî*”, “*İhtiyârât-ı Mesnevî*” gibi kısa adlarla anılmakla beraber “*Kitâb-ı İhtiyârât-ı Hazret-i Sabûhî Ahmed Dede Efendi*” veya “*Kitabu’l-İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerif*” ya da “*El-İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-i Şerif-i Sabûhî Ahmed Dede*” olarak da geçmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 1310 numarada kayıtlı olan eserin mukaddimesinde Sabûhî Ahmed Dede, 1026 senesinin sonunda Şam’da iken çevresindeki yâranların isteğiyle tarikata yeni başlayan salıkların Mesnevî’yi kolayca anlayabilmeleri için bu şerhi yazdığını bildirir. Fakat Korkmaz ve Töre (2022: 110) *İhtiyârât-ı Sabûhî*’nin bir nazire olmadığını söylemekle beraber hem yazılış sebebiyle hem de seçilmiş beyitlerle *Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî* ile herhangi bir benzerliğinin bulunmadığını söylerler. Eserin isminin de *İhtiyârât-ı Mesnevî* olmadığını vurgularlar. Bunun sebebinin ise Sabûhî’nin eserin ismini kendisinin zikretmesidir: Evvela meşhur olan ebyat-ı müşkileyi intihab eyleyip *İhtiyârât-ı Sabûhî* diye ad koydum.

Eserin tamamlanış tarihi olarak Sahîh Ahmed Dede 1040/1630 tarihini vermektedir: “... me’uran Şâm-ı Şerîf’de mevlevîhâne şeyhi iken 6 cild “Mesnevî-yi Şerîf”in Türkî şerhine şurû’ buyurup bu sâlde (1040) tekmi’l eyledi” (Sahîh Ahmed Dede, 2011: 299). Mevlâna’nın 6 ciltlik *Mesnevisi*’nin her bir cildinden seçtiği beyitleri Türkçe şerh ederek yine 6 ciltte toplamak suretiyle bu eserini meydana getirmiştir. *İhtiyârât-ı Sabûhî* kütüphanelerde yazma hâlinde bulunmaktadır.

2.1. *İhtiyarat-ı Mesnevî ve Nüshaları*

Kaynaklarda *İhtiyârât-ı Sabûhî* nüshalarının sayısı ile ilgili farklı bilgiler yer almaktadır. Algül (2007: 17) Sabûhî Ahmed Dede eserin altı cildinden mevcut nüshalar içerisinde yalnızca 5. ve 6. ciltler bulunmadığını söyler. Bu ciltlerin, Yenikapı Mevlevîhânesinde, 1324/1906’da çıkan yangında yanan nüsha içerisinde olabileceği kanaatindedir. *İhtiyârât-ı Mesnevî*’nin mevcut 8 yazma nüshası bulunduğunu söyler. Kızılkaya ise *İhtiyârât-ı Sabûhî*’nin kütüphanelerde on bir nüshası olduğunu tespit ettiğini söyler. Ancak gerek Mehmet Sarı’nın gerekse Abdulkadir Algül’ün tezlerinde varlığından bahsettiği Ankara İl Halk Kütüphanesinde Yaz. No: 440 koduyla kayıtlı olduğu söylenen nüshaya ve Kahire Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde olduğu ve www.yazmalar.gov.tr de tanıtımı yapılan nüshaya da ulaşamadığını söyler (Kızılkaya, 2019: 132). Kızılkaya bu mevcut olan nüshaların bir kısmının birinci, ikinci cilt tek nüsha olarak bulunduğunu, bir kısmının ise üç, dört, beş ve altıncı cilt bir arada tek nüsha olarak bulunduğunu söyler. Konya Mevlâna Müzesinde

bulunan 2084 nolu nüsha, Millî Kütüphanede bulunan 935/1, 935/2 nolu nüsha 1 ve 2 cildin bir arada bulunduğu nüshalardır. Altı cildin bir arada bulunduğu nüshalar: Konya Mevlâna Müzesinde kayıtlı 2084 ve İstanbul Üniversitesi Nadir eserler bölümünde bulunan NEKTY01495 demirbaş numarasıyla kayıtlı nüsha, 89435-1 numarasıyla kayıtlı nüshalar ile Süleymaniye Kütüphanesinde yazma hâlinde olan üç nüsha içerisinde de altı cildin tamamının bulunduğu nüshalardır.

Töre ve Korkmaz (2022: 111) *İhtiyârât-ı Sabûhî*'nin kütüphane kayıtlarında on üç nüshasına ulaştıklarını söylerler. *İhtiyârât-ı Sabûhî* üzerine doğrudan yapılan Töre, Korkmaz ve Kızılkaya'nın çalışmalarında eserin altı cildini de içeren nüshalardan oluştuğu tespit edilmiştir (Töre, 2021; Korkmaz, 2021; Kızılkaya, 2019).

2.2. Yazılış Tarihi ve Maksudı

Sabûhî *İhtiyârât-ı Sabûhî*'yi 1026/1617 tarihinde Şam Mevlevîhanesine şeyh tayin edildikten sonra yazmaya başladığını belirtmektedir. Ancak Şam'a geldikten sonra ne zaman yazmaya başladığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Şam'da yazmaya başladığını şu şekilde dile getirir:

Nice zaman ol azizin hizmetlerinde behremend müyesser olduktan sonra bu hakir-i kalîlül' Bidaa-i seccade-i hilafetle teşrif buyurup hicret-i nebeviyyenin binyirmi altı senesinin evâhîrinde Şam-ı Cennet âsâya irsâl buyurdular... Bazı ihvan-ı safâ hullân-ı vefâ ilhah ve iyrâm eylediler ki Mesnevî-i Şerîfde olan âyât ve ehâdisin ve Arabî ebyâtın tefsîrini ve bazı müşkil olan ebyâtın îcâz ve ihtisar üzere Türkî ibaretle şerh eyleyem tâ ki tâlibân-ı mübtediye fehmi-âsân ola.¹³⁰

Sahih Ahmed Dede'nin verdiği bilgiye göre *İhtiyârât-ı Sabûhî*'yi 1026/1617-1039-40/1629-30 yılları arasında on iki yıllık bir sürede tamamlamıştır. Kızılkaya'ya göre (2019: 142) Sabûhî 1026/1617 yılında Şam Mevlevîhanesi şeyhliğine başladığında Mevlevîhanede *Mesnevî* dersleri yapar. Bu dersler esnasında Sabûhî'nin de işaret ettiği gibi *Mesnevî*'nin bazı beyitleri, beyitlerin işaret ettiği ayet ve hadislerin anlamlarındaki derinlik dervişân tarafından tam olarak anlaşılmaz. Bunun üzerine Sabûhî Dede şerh edilmesi istenen beyitleri ihtiyaca binaen tespit edip, şerh eder. Dolayısıyla beyitlerin seçiminde ölçü anlaşılmayan beyitlerin açıklanması, şerh edilmesi olmuştur. Dervişler katında beyitlere şerh ihtiyacı hâsıl oldukça beyitler şerh edilmiştir. Bu sebeple *Mesnevî*

¹³⁰ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.2a, T 1491, vr.2

dersleri esnasında yapılan şerhlerden meydana getirilmiş olma ihtimali oldukça yüksektir (Kızılkaya, 2019: 143).

Sabûhî Ahmed Dede tasavvufî görüşü ve meşrebi gereği eserlerini herhangi bir sultana ya da devlet erkânına ithaf etmemiştir. Yazılış sebebi yukarıda bahsettiğimiz anlaşılmayan beyitlere açıklık getirmek olmuştur. Bunu şu şekilde izah eder:

İhvan-ı safa hullan-ı vefaya malum olsun ki telif-i kitab-ı Mesnevî ve tasnifi cami-i beyyinat-ı maneviden maksud-ı asli ve murad-ı külli irşad-ı erbab-ı isdat ve terbiyyeti taliban-ı tarik-i sedad ve zikri ahval-ı mebde-i maaş ü miaddır. Ve beyan-ı avalim-i gayb ki mebde-i nev'i insan ve masdar-ı cem-ü kevn ü mekandır.¹³¹

İhtiyarat-ı Sabûhî'yi yazma gayesinin talebelerinin eğitim ve terbiyesinde yardımcı olmak, gayb âlemi, merâtibü'l-vücûd ve mebde' ve meâd gibi konuları izah etmek ve kolay anlaşılmasını sağlamak ve beyan etmek olduğunu söylemek mümkündür.

2.3. İhtiyârât-ı Mesnevî'nin Şerh Metodu

Sabûhî bu eserinde Mesnevî'deki ayet ve hadis ihtiva eden bazı beyitleri seçmiştir. Bunun yanında genellikle Arapça olan beyitleri ve manası nispeten muğlak olan beyitleri seçmiştir. Bunun da sebebi daha önce de zikrettiğimiz gibi tarikata yeni intisab eden dervişlerin daha iyi anlamaları için Türkçe olarak şerh etmiştir.

Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*'a Allah'a hamd, Hz. Muhammed'e ve âline ve ashabına salât ve selam ile başlamaktadır. Daha sonra Hz. Mevlâna'ya ve zamanının Konya çelebisi olan Ebû Bekir Çelebî Efendi'ye hitaben yaptığı övgülere yer vermektedir. Eserin yazılış maksadını ve takip ettiği metodu kısaca özetledikten sonra konuya girmektedir.

İlk önce Mesnevî'nin dibâcesi, önsözü şerh edilmektedir. Dibâcenin şerhi, anlam bütünlüğüne göre kelime kelime veya cümle cümle açıklanmak sureti ile yapılmaktadır. Bir başka deyişle mesnevinin parça parça şerhini yapar. İlk önce kelime ve gramer bilgisiyle metin izah edilmektedir. Bu bazen Arapça olarak yapılmakta ve Türkçe olarak izah edilmektedir. Konu ile ilgili olarak ayet, hadis ve gönül ehli şahsiyetlerin sözlerine yer verilmektedir. Şu satırlar dibacenin şerhinin ilk kısımlarındandır:

¹³¹ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.12b.

اصول اصول اصول الدين Yanî Mesnevî, و هو : *Dinin usulünün usulünün usulüdür. Dinden murat, din-i İslam'dır. Nitekim buyurur:*¹³² *إن الدين عند الله الاسلام* ve “*usul-ı evvelden murat, usuli ahkâm-ı şeriat ve usul-i saniden murat usul-ı âdâb-ı tarikat ve usul-i salisden murat usul-i esrâr-ı hakikattir ki, şeriat, akval-ı Nebi, tarikat, efal-i Nebi, hakikat ise hâl-i Nebidir.*”

Dîbâce şerhinin hemen ardından ilk yirmi beş beyti sırayla şerh eder. Şerh esnasında önce Farsçasını verdiği *Mesnevî* beyitlerini bazen mısra mısra bazen de beyit olarak tercüme ve şerh ettiği görülür:

از نکشتن از برای طبع شاه

نیامد امر الهام تا¹³³

Yukarıda alıntılanan beyitte olduğu gibi beyit verildikten sonra bununla ilgili ayete işaret edilir. “*Sure-i Bakara’da şu âyet-i kerimeye işaret buyururlar:*” diyerek daha sonra ayetin kendisini verir ve hemen ardından ayetin açıklaması gelir:

“*Yani yâd eyleyin şol zamanı ki Musa aleyhisselam kavmine didi: Ey benüm kavmüm tahkikan siz nefsinüze zulm eylediniz. “İcl”i ilah itti haz itdügünüz sebebiyle...*”¹³⁴

25 numaralı beyitten sonra, ele aldığı konuya uygun olarak seçtiği beyitlerin tercüme ve şerhini yapar. Şârih, beyitleri şerh ederken ayet ve hadislerden fazlasıyla faydalanır (Özdemir, 2016: 486). Eserde şerh yapacağı zaman bazen yukarıdaki örnekte olduğu gibi metni alır âyet ve hadisle şerh eder. Bazı kısımlarda ise şerh yaparken kelimenin sözlük anlamıyla kullanılışından örnekler verir, cümle tahlilinde bulunur: “*keşf*” lügatte hicabın ref olmasına derler. Amma ıstılah-ı sûfiyyede hucub-i suver murtefi’ olup esrâr-ı hafıyyeye muttali’ olmaya derler. Ve “*esrar*” sırrın cemidir. İdrak-i nasdan mahfî olan ma’aniye dirler. “*el-vusûl*” bi’z-zam, yetişmek, buluş manasındadır.”¹³⁵

Sabûhî *İhtiyârât-ı Sabûhî’de* öncelikle intihap ettiği beyitleri ve mânâsını verir. Bütün olarak beytin anlamını ele alır ama aynı zamanda gerek beyti gerek âyetleri gerekse hadisleri kelime kelime açıklar. Açıklamaya geçmeden önce her beytin nerede geçtiği ya da hangi ayete ya da hadise işaret ettiğinin bağlantısını

¹³² Al-i İmran, 3/19.

¹³³ Mevlâna Celaleddin-i Rûmî, *Mesnevî-yi Mânevi*, çev. Veled İzbudak, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1966, c.I, b.223. Tanrının emri ve ilhamı gelmedikçe hekim, onu padişahın hatırı için öldürmedi.

¹³⁴ Bakara, 2/54.

¹³⁵ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.5a.

“bu beyit şu surede yer alan şu âyete veya şu hadise işarettir” diyerek ortaya koyar. İşaret edilen âyetle veya hadisle beyti şerh eder, akabinde varsa beytin işaret ettiği hadislerle konuyu daha detaylı açıklar, yorumlar. Beyti açıkladıktan sonra zaman zaman konuyu destekleyici şiirler sunar. Bazen kendi şiirlerinden de olmak üzere seçkin şairlerden de beyitler vererek görüşlerini desteklemeye çalışır. Daha sonra beytin zâhirî manasını verdikten sonra aslında bu beyitten murad-ı Mevlâna şudur diyerek, farklı bir açıklama sunarak bâtinî yorumunu da ekleyerek beytin açıklamasını tamamlar.

Eserde şerh edilecek olan beyitler, Mesnevî-i Şerîf’te ait olduğu hikâye başlığı altında verilerek izah edilmiş, bu başlıklar Farsça olarak yazılmıştır. Böylece her beytin ait olduğu hikâye belli olmaktadır. Beyitler de Farsça olarak yazılmış, Türkçe olarak manası verildikten sonra şerhe geçilmiştir.

2.4. Muhtevâsı

Sabûhî şerhin geneline hâkim olan konular, vahdet-i vücûd, merâtibü’l-vücûd, insanın kemale ermesinin aşamaları, seyr ü sülûk, nefsin tezkiyesi ve kalbin tasfiyesi, irâdî ölüm ve fenâya erme konularıdır. Bu konuları ele alırken tasavvuf ve tarikat, şeyh ve mürşid, mürşidin gerekliliği, seyr ü sülûkun esasları, nefsin ıslahı ve kemale ermesi, sâlikin eğitiminde mürşidin zorunluluğu gibi konuları da ele almıştır. Konuları ele alırken çok miktarda ayet ve hadisten de faydalanmıştır.

2.5. İhtiyârât-ı Mesnevî’nin Kaynakları

2.5.1. Tasavvuf Tarihine Dair Kaynakları

Faydalandığı kaynakların başında Mevlâna’nın eserleri gelmektedir. Ancak Mevlâna’ya ait eserlerin adlarından hiç bahsetmeyen Sabûhî en çok *Divân-ı Şems’ten* alıntı yapmıştır. Özellikle konu açıklamalarında görüşlerini destekleyen beyitleri aktarmıştır. Vahdet-i Vücûd ve meratib konusunda Şeyh-i Ekber İbnü’l-Arabî’nin izindedir. İbnü’l-Arabî’ye ait eserlerden *Fusûsu’l-Hikem* ve *Futuhât-ı Mekkiye* ve Ekberi geleneğin en büyük temsilcisi ve İbnü’l-Arabî’nin üvey oğlu Şeyh-i Kebîr Sadreddin Konevî’nin *Miftahu’l-Gayb*¹³⁶ adlı eserinden alıntı yapmaktadır. Kuşeyrî’nin *er-Risalesi*’ne Ebu Talip Mekkî’nin eseri *Kûtu’l-Kulûb*’una atıflar yapmaktadır.¹³⁷

2.5.2. İslâmî Kaynakları

Sabûhî *İhtiyârât*’ta beyitleri ele alırken hemen hemen her beyitle ilgili hadis aktarır. Bazen şerhi yaparken aktardığı hadisin kendisine lazım olan metnini alır,

¹³⁶ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.3b.

¹³⁷ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.69b, 126b, 129a ; 2086, c.VI, vr.217b

hadisin başı ve sonunu zikretmez. Bazen şerhi yaparken aktardığı hadisin kendisine lazım olan metnini alır, hadisin başı ve sonunu zikretmez.

Ayetleri açıklarken en çok başvurduğu kaynaklar: *Kadı Beydavi Tefsiri*¹³⁸, *Keşşaf*¹³⁹, *Taberi Tefsiri*, *Zadü'l-Mesir*¹⁴⁰, *Aynü'l-Meani*¹⁴¹, *Keşfü'l-Esrar*¹⁴², *Miftahü'l-Gayb*¹⁴³ olmuştur.

2.5.2.1. Peygamber Kıssaları İle İlgili Konular

Şârihlerin faydalandığı önemli kaynaklardan biri de Kur'an kıssalarıdır. Mevlâna, *Mesnevî-yi Şerîf*'inde Hz. Muhammed'den, Hz. Musa'dan, Hz. İsa'dan, Hz. Yusuf'tan, Hz. Süleyman'dan, Hz. Nuh'tan, Hz. İdris'ten, Hz. Yakup'tan, Hz. İbrahim'den (Hz. Halil) çeşitli vesilelerle bahsetmiştir. Dolayısıyla Sabûhî Ahmed Dede de Hz. Nuh, Hz. Musa, Hz. Yusuf, Hz. Eyüp peygamberlerin hikâyelerinden yararlanmıştı.

Hz. Musa kıssası ile ilgili olarak Sabûhî Dede, “Şu sağ elindeki nedir, ey Musa? O, benim asamdır, dedi, ona dayanırım, onunla davarlarımı yaprak silkelerim; benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır.”¹⁴⁴ ayetlerine atıfta bulunmaktadır. Ayette geçen âsâ ve âsânın ejderha oluşu hususunda Sabûhî Dede, Mevlâna'nın bu ayetten anladığı yorumun şu şekilde olduğunu dile getirir: Dıraht-ı ten âsâ-yı Musa gibidir. Musa'ya bir emr-i Hak geldi, “Asayı bırak elinden ta ki anın hayrını ve şerrini göresin.” denildi. İnsan dahi dıraht-ı teni bıraksın yani riyâzetle fenâ olsun. Ta ki tebdil olup hayrı ve şerri malum olana ondan sonra eline alsa çok şeyi müşahede eyler ve kendi vücûdunda mahzun olan esrar-ı ilahiyyeye vâkıf olur.¹⁴⁵

2.5.2.2. İbadet ve Ahlak İle İlgili Konular

Sabûhî Dede, iman ve ahlakla ilgili birçok ayet ve hadisten faydalanır. İnsanda nefs-i emmârenin helak olmasıyla insanın insan-ı kâmil mertebesine ulaşacağını Mevlâna'dan nakletmektedir. Zira bu mertebeye çıkan kimseler

¹³⁸ Sabûhî, *İhtiyarât*, 2085, c.I, vr.74b, 76a, c.II, vr.151a, 151b, 175a ; 2086, c.III, vr.47b, c.V, vr.127a-b, 140a.

¹³⁹ Sabûhî, *İhtiyarât*, 2086, c.V, vr.127a, 127b.

¹⁴⁰ Sabûhî, *İhtiyarât*, 2086, c.V, vr.127a-b.

¹⁴¹ Sabûhî, *İhtiyarât*, 2086, c.V, vr.127a-b. *Aynü'l-Meani*: Muhammed b. Tayfur es-Secâvendî el-Gaznevî'nin (ö.560/1165) kırâat farkları esas alınarak yaptığı dirâyet tefsiridir. Tefsirin tam adı *Aynü'l-me'âni fî tefsiri's-sebi'l-mesânî'dir*.

¹⁴² Sabûhî, *İhtiyarât*, 2085, c.I, vr.38a, 154b

¹⁴³ Sabûhî, *İhtiyarât*, 2085, c.I, vr.3b.

¹⁴⁴ Taha 20/17-18.

¹⁴⁵ Sabûhî, *İhtiyarât*, (Mevlâna Müzesi, 2086), 120b

Allah’a itaatkâr ve mutî olurlar. Onlara hiçbir şey zarar vermez. Tıpkı güneş ışınlınının Ashab-ı Kehf’e zarar vermediği gibi. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: “(Orada olsaydın) güneş doğduğunda onun; mağaralarının sağ tarafına kaydığını, batarken de onlara dokunmadan sol tarafa gittiğini görürdün...”¹⁴⁶ Onlar insan-ı kâmil mertebesinin sahibidirler. Onları dünyada da ahirette de hiçbir ateş yakmayacaktır. Zira Hz. Peygamber cehennem, “Ey mümin üzerimden geç git, senin nûrun benim ateşimi söndürdü.”¹⁴⁷ diyeceğini ifade etmektedir.¹⁴⁸

Sabûhî Dede, kalp hastalığının ve kötü ahlakın şifasını bir mürşid-i kâmil olduğunu hatırlatmakta ve şu ayete atıf yapmaktadır. “Ey iman edenler! Allah’tan korkun, O’na yaklaşmaya vesile arayın ve O’nun yolunda çaba harcayın ki kurtuluşa eresiniz.” (Maide 5/35). Ayette geçen vesileden kasıt halkı Hakk’a davet eden bir mürşid-i kâmilidir. Zira mürşid-i kâmil kavmi içinde ümmetin arasındaki “nebi” gibidir. Yani o şeyh-i kâmil, müridin vücûdunda olan nefsânî hastalıkları tedavide cerrah gibidir.¹⁴⁹

2.5.3. Edebî Kaynakları

Sabûhî *İhtiyârât*’ta şerh yaparken görüşlerini desteklemek amacıyla şairlerin şiirlerinden iktibaslar yapmıştır. Şerhinde oldukça geniş bir yelpazede şairlerden faydalanmıştır. Bu şairlerin çoğunluğunu Arap şairler oluşturmaktadır: Lebîd,¹⁵⁰ A’şa,¹⁵¹ Ebu’l-Atâhiye,¹⁵² Ebu’l-A’laMaarri,¹⁵³ İbnü’l-Kayyum el-Cevzi,¹⁵⁴ Hallâc-ı Mansur,¹⁵⁵ İbn-i Cerîr et-Taberi,¹⁵⁶ Ebû Nûvâs¹⁵⁷ onun istifade ettiği Arap şairlerinden ve müelliflerinden birkaçıdır.

Diğer şairler ise başta Fars edebiyatının önde gelen isimleri olmak üzere birçok şairden alıntılar yapmıştır. Bu şairler: Hallâc-ı Mansûr,¹⁵⁸ Şems-i İsfahânî¹⁵⁹

¹⁴⁶ Kehf 18/17

¹⁴⁷ Aclûnî, Keşfu’l-hafa, 1/360.

¹⁴⁸ Sabûhî, *İhtiyârât*, (Mevlâna Müzesi, 2085), 100b

¹⁴⁹ Sabûhî, *İhtiyârât*, (Mevlâna Müzesi, 2086), 106b.

¹⁵⁰ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.II, vr.216a.

¹⁵¹ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2086, c.III, vr.11b.

¹⁵² Sabûhî, *İhtiyârât*, 2086, c.III, vr.23a.

¹⁵³ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2086, c.III, vr.73b.

¹⁵⁴ Sabûhî, *DİA, İhtiyârât c.XXI*, s.40-43., 2086, c.III, vr.45b.

¹⁵⁵ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2086, c.III, vr.89b.

¹⁵⁶ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2086, c.IV, vr.100a.

¹⁵⁷ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2086, c.IV, vr.106a

¹⁵⁸ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.II, vr.139b.

¹⁵⁹ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.3b.

Ferîdüddîn Attâr,¹⁶⁰ Fahrettin Irakî¹⁶¹ Şebusterî,¹⁶² Ebu Said el Hayr,¹⁶³ Molla Camî,¹⁶⁴ Senâi-yi Gaznevî,¹⁶⁵ Sühreverdi-yi Maktûl,¹⁶⁶ Reşîdüddîn-i Vatvât,¹⁶⁷ Sa'dî-yi Şîrâzî,¹⁶⁸ Hafız,¹⁶⁹ Nizâmî-yi Gencevî,¹⁷⁰ Evhadüddîn-i Kirmânî,¹⁷¹ Şemsî Mağribî,¹⁷² Şeyh Bahâî,¹⁷³ Emir Hüsrev Dehlevî¹⁷⁴.

Sonuç

Sabûhî Ahmed Dede'nin 17. yüzyılda kaleme almış olduğu *İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerif* adlı eseri içerdiği açıklama metodları, örnekleri ve kaynaklarıyla dikkate değer bir şerhtir. Sabûhî'nin eserine bu denli hâkim olması onun Mesnevî hakkında ne kadar ihtisas sahibi olduğunu da bizlere göstermiştir. Bu ilim irfanından dervişlerinin de faydalanmasını arzulamış ve onların da Mesnevî'yi kendisi gibi anlamalarını arzularak *İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerif* ya da kendi koyduğu isimle *İhtiyârât-ı Sabûhî* adı altında altı ciltlik bir şerh yapmıştır. Eserin birçok nüshası bulunmakla beraber bu nüshaların bazıları altı ciltten oluşurken bazıları tam değildir.

Sabûhî diğer şerhler içerisinde ayet ve hadis ihtivâ etmesi ve genellikle manaları zor olan beyitlerin açıklaması ile seçme beyitlerden oluşması açısından diğer şerhlerden ayrılmaktadır. Cümle cümle ve hatta yeri geldiğinde kelime kelime olacak şekilde Mesnevî'yi parça parça şerh etmiştir.

Sabûhî'nin şerhini vahdet-i vücûd, insan-ı kâmil olma aşamaları, seyr ü sülûk, nefsin tezkiyesi ve kalbin tasfiyesi, irâdî ölüm ve fenâya erme gibi tasavvuf öğretilerini içeren konular olmuştur. Bu konuları desteklemek amacıyla da kullandığı İslâmî ve edebî kaynaklar olmuştur. Bu yönden Sabûhî'nin *İhtiyârât-ı Sabûhî*'sinde kullandığı şerh metodu ve sunduğu zengin içerik kendisinden sonra gelen şerhlere de bir örnek teşkil etmiştir.

¹⁶⁰ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.17b, 18b, 21a, 23a, 26a, 27a ; c.II, 186a ; 2086, c.III, vr.14b, 25b, 34a, 138b.

¹⁶¹ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.21a

¹⁶² Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.22b, vr.85a.

¹⁶³ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.25b.

¹⁶⁴ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.22b, 2086, vr.37a.

¹⁶⁵ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.27b.

¹⁶⁶ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.I, vr.162a, 2086, c.IV, vr.116b.

¹⁶⁷ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.II, vr.164b.

¹⁶⁸ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.II, vr.195a; 2086, c.III, vr.21a, 27a, 50b, 103b, 217a.

¹⁶⁹ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.II, vr.193a

¹⁷⁰ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.II, vr.193a, IV, vr.91a.

¹⁷¹ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2085, c.II, vr.211a.

¹⁷² Sabûhî, *İhtiyârât*, 2086, c.II, vr.46a.

¹⁷³ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2086, c.II, vr.50b

¹⁷⁴ Sabûhî, *İhtiyârât*, 2086, c.II, vr.182a

Kaynakça

- Algül, A. (2007). *Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve "İhtiyârât-ı Sabûhî" Adlı Eseri (1-100. Varak)*. (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ergun, S. N. (1933). *Sabûhî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.
- Esrar Dede (1986), *Tezkire-i Şuara-yı Mevlevîyye*, Haz. İlhan Genç, (Doktora Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Esrar Dede (2000), *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, Haz. İlhan Genç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kızılkaya, M. (2019). *Sabûhî Ahmed Dede'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufi Görüşleri*, Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Korkmaz, A. (2021). *Sabûhî Ahmed Dede'nin İhtiyârât-ı Sabûhî Adlı Mesnevî Şerhi (4.-6. Cil) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)* Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Korkmaz, A.; Töre, E. (2022). İhtiyârât-ı Sabûhî'nin Nüshaları Hakkında. A. Karaismailoğlu, Y. Şafak (Ed.), *Mevlâna Araştırmaları 8* içinde (105-136. ss.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mustafa Sâkib Dede, (1867). *Sefine-i Nefise-i Mevlevîyan*, Kahire: Mektebetu Vehbe.
- Özdemir, M. (2016). Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri. *Turkish Studies*. 11(20), 461-502. Ankara.
- Sabûhî, Ahmed Dede, *İhtiyârât-ı Mesnevî*, Konya Mevlâna Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, no. 2085-2086.
- Sahih Ahmed Dede, (2003). *Mevlevîlerin Tarihi = Mecmuatü't-Tevarihî'l-Mevlevîyye*, Haz. Cem Zorlu, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sarı, M. (1992). *Sabûhî Şeyh Ahmed Dede Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.
- Töre, E. (2021). *Sabûhî Ahmed Dede'nin İhtiyârât-ı Sabûhî Adlı Mesnevî Şerhi (1.-3. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)* Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Vassaf, H. (1990). *Sefine-i Evliya*, Sadeleştirenler, Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, İstanbul: Sehâ Neşriyat.
- Yılmaz, N. (2001). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sufiler, Devlet Ve Ulema : (XVII. Yüzyıl)*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.